

LJUDSKI PESNIK IN PRIPOVEDNIK MIRKO BENEDEJČIČ IZ ŽIVE LJUDSKE GOVORICE (PESMI, PRAVLJICE, PRIPOVEDI)

HELENA ANA ČUJEC STRES IN ŠPELA STRES

Predstavljen je Mirko Benedejčič (1927–2003), vaški posebnež, igralec vaškega odra, pesnik in pravljničar. Njegove pesmi, ki jih je zapisoval tudi na vrata planinskega »stana« vsako leto znova, slavijo srečne trenutke sredi narave, zlitje z njo, ki mu pomeni ureničenje vsega lepega in dobrega. Kot pripovedovalec in oblikovalec pravljic je znal pritegniti pozornost vaške mladeži v planini in doma.

Ključne besede: Mirko Benedejčič, ljudski pesnik, pravljničar, pesmi, pravljice.

Mirko Benedejčič (1927–2003), a village original, a dramatic interpreter of the village stage, a poet and a story teller. He wrote his songs also onto the wooden door of the high-mountain pasture, every summer. They value happy moments with nature, combining with it, which was his greatest goal, value and happiness. As a story teller was attracting attention of village youth at home and while in the pastures.

Ključne besede: Mirko Benedejčič, folklore poet, story teller, songs, fairy tales.

MIRKO BENEDEJČIČ

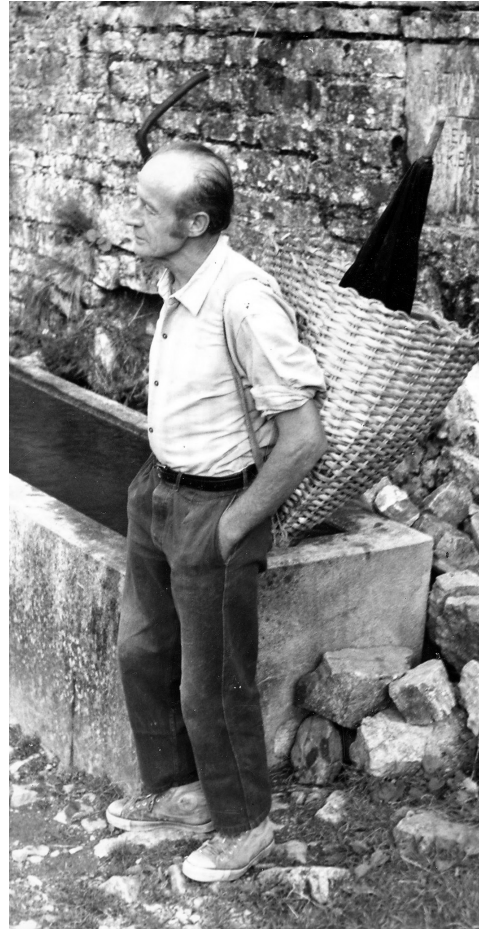
– IN MEMORIAM (10. JULIJA 1927–6. FEBRUARJA 2002)

Mirko Benedejčič je bil najbrž zadnji pravi vaški posebnež v vasi Zatoľmin. Kmet, z osnovnošolsko izobrazbo, ki se je, ker je šolo obiskoval v času italijanske okupacije, zavedal lepote in pomena materne jezika, katerega zakonitosti ni poznal, a je v njem znal pripovedovati in izpovedovati to, kar je čutil.

Do sredine petdesetih let prejšnjega stoletja je bil igralec vaškega kulturnega društva in upodobil je vrsto likov, zlasti v Finžgarjevih igrah. Ko ga je nekoč, po njegovem pripovedovanju, videl igralec iz Ljubljane, ga je nagovarjal, da bi se izobrazil in postal poklicni igralec, a ga je ljubezen do zemlje, do teh griv, kot je govoril, odvrnila od poklicne igre.

Na vhodna vrata stanu na Planini Sleme je leto za letom zapisoval svojo pesem, vsako leto novo, s katero je slavil trenutke sreče sredi narave, zlitje z njo, ki mu je pomenila ureničenje vsega lepega. Tudi ljubezenska občutja v pesmih so postavljena v idilično planinsko okolje in še takrat, ko je zaradi izgube najbližjih trpel, je svojo žalost postavil v naravo, ki ga je vedno pomirjala in mu hladila bolečino.

Žal so se le redke njegove pesmi ohranile, ker jih je na papir zapisal samo, če ga je imel pri roki. Rad je prebiral pesmi Simona Gregorčiča, rad je na vasi prepeval ljudske pesmi. Tudi motive, podobe, ritem, rimo je povzemal tako po ljudskih kot po pesmih S. Gregorčiča.

Mirko Benedejčič v Tolminu, poleti pred letom 2000 [foto v lasti A. Benedejčič]

Kot pripovedovalec je znal pritegniti pozornost mlade v planini in doma. Ljudske pravljice, ki jih je bolj poslušal, kakor bral, je pregnetel z lastno domišljjo in tako ustvarjal nove, kjer so tako živali kot ljudje dobri in hudobni, cilj pa dosežejo z bistrostjo in vztrajnostjo. Dve njegovi pravljici sta bili objavljeni v *Cicibanu*, dve sta bili posneti na magnetofonski trak, mnoge so šle v pozabo, saj jih ni nihče zapisal. Med odraslimi je živ spomin na njegovo pripoved, vendar njegovih pravljic ne zna nihče več obnoviti.

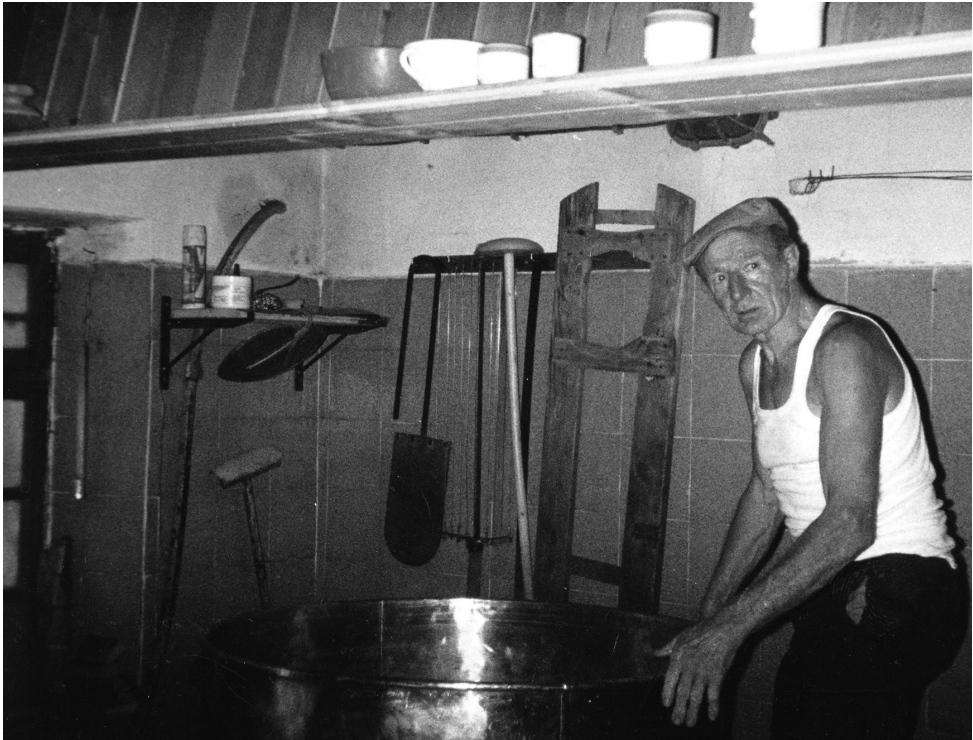
V gradivu so predstavljeni spomini na pastirja Jožeta, njegove pripovedi o delu in življenju ob koncu 19. stoletja, dve pravljici in pesmi.

MIRKO BENEDEJČIČ, HRENC IZ ZATOLMINA, PRIPOVEDUJE, KAKO SO NEKOČ ŽIVELI, DELALI

Ko smo nekoč odpaševali na Slemenu, nas je bilo več družin, seveda tudi otročiči vseh družin. Dež je lil. Okrog kotla so se gnetli otroci, govorili, se kregali. Pa mi je dejal Žnidar: »Hrenc, lepo te prosim, pojdi na štalo, gor jim pravi prabce (pravljice), ti bomo prinesli jesti in piti.« Šli smo. Pravil in govoril sem jim. Naravnost v usta so me gledali otroci in se niso zmeknili (premaknili). Vsi otroci so potem doma prosili starše, da bi šli past takrat, ko bo Hrenc pripovedoval prabce. Pa so rekli: »Če mu (Hrencu) daš en štamperli žganja, pa bodo vsi zadovoljni.«

O Podorehu in njegovem pastirju

Na Ozidju pri Arnejku je bilo dvanajst otrok. Stradali so. Neko pomlad je šla mama, ki je bila Matjonova iz Javorce, s škaфом prosit hrane. Prinesla je škaf repe. Otroci so jo šli čakati k Tolminki, k brvi. In ko so zagledali škaf repe, so planili vanjo in so jo skoraj pol pojedli, kar surovo, tako so bili lačni. Otroci so vedeli, da je ob vsakem rojstvu hodila iz Čadrga ena žena k njim. Sklenili so, da jo bodo s kamenjem napadli, ker nočejo več lačnih ust pri hiši. Toda otrok se je vseeno rodil, čeprav je žena iz Čadrga umrla in je ni bilo treba ubiti.

Mirko Benedejčič ob delu na planini Sleme [foto v lasti A. Benedejčič].

Ko je Arnejkov Jože dopolnil 11 let, ga je mati peljala k Podorehu za ovčarja, kjer so ji obljubili, da lačen ne bo. Fant pa je jokal in se bal. Pasel je 120 ovc do vrha Mrzlega vrha. Sam gospodar Podoreh je bil dober in razgledan mož. Pri hiši je bilo več hlapcev, enega je imel samo za to, da je nosil žito v mlin (jejda, šunica, sirk, rž). Podorehovo premoženje je bilo vse obzidano z zidom. Vsi tisti »saramač«, siromaki, ki niso imeli kaj jesti, so hodili k njemu delat, samo da so se najedli, in jim je vrgel kakšno krono tja in sem. In so ravnali, delali zid okoli in okoli premoženja. Zid so zidali tudi zidarji s Kota (Breginjski kot) samo za hrano. Premoženje je bilo zelo veliko, saj je bil Podorehov ves Vodil vrh. Poleg ovc je imel še kakšnih petnajst molznih krav. Na Školju so imeli pašnik, kjer je pastir najprej pasel ovce, potem pa jih je gnal više v planino Leskovca, tja pod Krn.

Pastirja je bilo pri Podorehu spočetka strah in ni vedel, kako naj se obnaša, bal se je hlapcev. Spal je v štali, hlapci pa v kamri. Ko je gospodar Podoreh videl, da ga je strah, mu je rekel, naj spi na šelet, v predsobi pred spalnicami.

Pastir Jože je bil majhen. Hranili so ga dobro, a jedli so vsi iz ene skleda, zato je gospodar ukazal hlapcem, da so malemu pastirju dali prostor za mizo, da je lahko prišel do skleda. Starejši hlapci so ponoči nastavljali zanke zajcem in jih nosili prodajat v Zatoľmin k Flukcu. Kljub strahu je to počel tudi pastir Jože, da je kaj zaslužil.

Iz pastirja je zrastel v hlapca, nato šel gulcat (drvarit) in se naučil nemško ter pisati in brati.

Oženil se je z ujerbco, dedinjo kmetije pri Ivanjču v Zatoľminu. Žival je bolj cenil kot človeka. Nikoli ni uporabljal palice zanjo, vse živali so šle za njim. Ko je jedel, je košček kruha delil s teličkom, z ovco. Ovca Žužka je povsod hodila za njim, celo do gostilne, kakor pes.

Uro je poznal po soncu, ponoči se je orientiral po zvezdah. O ljudeh je govoril kot o živali: »Tisti, ki je priden, naj se naje, tisti, ki ni, naj ostane lačen. Žival ne bo nikoli pijančevala kot človek.«

»Ko bom umrl, mi zapojte: Dans so prinesli enega bogega, jutri prinesite enega bogatega.«

Bil je mojster pletenja iz viter. Pletel je košarice, želje, večje košare, celo cokle je spletel. Ko je pasel junice in smo mu nesli hrano, pa nam je ponudil jagode, ki jih je nabral, lepo v košarici.

Vedno je trebil pašnike, nabiral lešnike, se pogovarjal z živaljo. Ni mogel videti, da bi kdo teptal travo. Spoštoval je živali in rastline.

Podorehova kmetija

Svet, kjer je bila Podorehova kmetija, je bil rodoviten. Tam je opoka, zemlja vsebuje veliko železa. Najprej naj bi na tem svetu toľminski grof naselil lovskega čuvaja, postopoma pa se je razvila velika kmetija. Vremenske razmere so bile ugodne, tam ni megla. Nekaj znanja, dobra zemlja, malo denarja in veliko poceni delovne sile, je pripomoglo, da se je kmetija lepo razvijala. Pripovedovali so, da je bil pridelek jeseni obilen. Krompir se je kar valil,

ajda je bila bogata, grozdje je rodilo, grozdi so bili trdi, sadje, hruške, češplje, orehi, vsega je bilo veliko.

Ko je gospodar Podoreh plačeval svoje hlapce, je denar dajal skozi odprtino nad pečjo v izbi. Zgoraj je bila soba, kamor drugi niso imeli vstopa in denar je bil tam na varnem.

Kmetija je propadala zaradi nesposobnosti novega gospodarja, ki je za zeta prišel iz vasi Kamno. Ni se mogel privaditi grivam, tudi način gospodarjenja se je spremenil. Ljudi za delo je bilo manj, pa tudi plačevati jih je bilo treba bolje. Tudi njegov sin Andrejc, zadnji Podoreh, ni bil za delo. Začel je prodajati zemljo. Najprej je prodal Kratče Miklavču iz Zatoľmina, Zaslap Humarju iz Gaberij, Bajtčem senožet.

Andrejčova žena je rada pila, rada se je lepo oblačila, se vozila s kočijo po Milanu. Hotela je biti gosa in tako je šel kos za kosom. Hči Dragica je bila »sarote«, slaboumna, tako so se zatolminski pastirji, ki so pasli ovce na Podorehovem, norčevali iz nje. »Na bonbon, Dragica,« je rekel Janez Abramčev in stisnil v roko kos smole. Vzela jo je in lizala, pobi so se pa smejali.

Andrejc je ostal bos in nag, zato je hodil na Batognico nabirat in kopat železje iz prve svetovne vojne, da se je preživel.

Ulov živega orla

Ko je pastir Jože pasel na Školju, od maja do junija, nato v Leskovci, je ovce gonil povsod, celo gor v Lužnico, pod Rdeči rob. Zvečer jih je prignal v 'za:uaro, v ogrado, kjer so čez noč zaprli leso. Nekoč je gospodar Podoreh prišel na obisk tja gor z bogatimi Tolminci: s kavarnarjem, Kacafurom. Pa se kavarnar spomni in reče Podorehu: »Ti imaš ovčarja tam v Leskovci.« »Ja, imam ga,« pravi Podoreh, »kaj bi rad?« »Orla,« pravi kavarnar, »živega orla, seveda, saj plačam.« Podoreh je naročil pastirju, naj ujame živega orla. Toda, kako?

V Leskovci je bil mlekar, skromnega doma, fajn mož. Nekoč je udarila strela in ubila ovco, ne njegovo, ampak Podorehovo. Mlekar je naročil ovčarju, naj gre gor in naj prinese tisto ovco, vsa je bila ožgana. Z mlekarjem sta sezidala zid, visok meter in pol, okrogel in notri vrgla ovco. Mlekar je pastirčku pojasnil: »Orel bo prišel notri, ven ne bo mogel, ker ne bo mogel stegniti repetnic (peruti). Tako narediva.«

Proti jutru je bil orel že notri. Toda, kako sedaj k njemu? Pastirček je slekel svoj jopič, mu ga vrgel na glavo, ga prijel v primež za kljun, mlekar ga je pa vzdignil. Privezala sta ga za nogo, da ni mogel odleteti. Naslednji dan so ga odpeljali v Tolmin in ga dali kavarnarju, ki je dal Podorehu toliko denarja, da so pastircu kupili nov gvant, njegov prvi gvant. Orla pa so razkazovali ljudem in pastir Jože je bil zelo ponosen.

Pečeni jerebi

Pod Italijo se je šola začela šele oktobra. Imel sem dvanajst let in sem prvič sam pasel krave v Laška seč s starim pastirjem Jožetom, zdaj gospodarjem pri Ivanjču. Ivanjč je bil zares mojster. V jeseni je bilo tam gori pod Mederjem veliko jerebov, katornov, je brusilo kremplje tam gori.

Ivanjč pravi: »Bova šla gor.« »Kaj bova delala?« »Boš že videl, ti bom že pokazal.«

Pletla sva tako ograjo po tistih barakah, ki so bile od prve vojske. Iz konjske žime, po katero me je poslal k Mlakarju in Ivanjčču, ker so imeli konje, sva naredila kambe, zanke in jih obesila na leskov plot, naredila jamo, potresla ksejlc, jagode jerebike, natresla liste bjeke, vrbe. Pa je imel mož prakso od zlumaka.

Čez nekaj časa sem šel pogledat. Po pet, šest jerebov se je ujelo v zanke. Z oprtničkom je Ivanjč prinesel ilovico izpod starega korita, ki sva jo skupaj dobro premela. Potem sva jerebe močno namazala, načoftala z ilovico, kar po perju, še prej je Ivanjč vzel ven čreva. V trebuh je dal malo česna, jih zašil s špago in jih dal na žerjavico ter nanje naložil oglja. Ko se je kup začel vzdigovati, so bili jerebi pečeni. Z žakljevo cunjjo jih je prijel, vrgel na mizo. Ilovica je odpadla, z njo tudi perje. Odprlo se je samo belo meso. To je bila najboljša večerja.

Zdaj jerebov ni več, le tu in tam je kakšen. Včasih pa so brusili kremplje, povsod je ščegetalo in smo rekli: »Že delajo pečene riti, pečene riti.«

PRAVLJICE

Trije sini

Enkrat je en oče imel tri sinove in eno kozico. Ko so zrasli, jim je oče rekel, da se morajo kaj izučiti in zato iti po svetu. Najmlajši je rekel, da bo šel za krojača. Ko so treskali, tekali po grmovju, jim je zašil brješe (hlače), da jih oče ni kregal. Tako, malo jim jih je »zavozljal«. Drugi sin je nastavljal »kambe«, zanke, zajcem, da bi kaj ulovil. Starejšega pa je privlačilo »zvezdovje«, so ga zanimale zvezde. Dejali so, da bodo šli po svetu in so zares šli. Starejši je rekel, da se bo učil za zvezdoslovca, srednji je dejal, da bo za lovca, najmlajši pa da bo za krojača. In so šli.

Čez nekaj let so prišli domov vsi trije. Lovec je prinesel puško, daljnogled, lovski nož, krojač je prinesel stroj, bejn ja, mašino za šivati, zvezdoslovec pa aparat za raziskovanje neba.

»Dobro,« je rekel oče, »pokazali boste, če ste se kaj navadili, naučili, če ne boste morali še po svetu, v šole. Poglejte, to je tisti oreh, kjer sem vam naredil cingalco, gugalnico, ko ste bili majhni, ste se cingali. Tu, na tem orehu ima ščinkovka gnezdo. Ti, če si se zučil za zvezdoslovca, poglej, kaj je v gnezdu.« Najstarejši je vzel aparat in rekel: »Gori je pet jajčk, ta stara jih leže, vali, samec ji nosi pa jest.« »Ja, res je,« je rekel oče. »Zdej, ti, če si se učil za lovca, pojdi gor in vzemi jajčka, ne da bi te ščikovka opazila, vzemi jajčka in jih prinesi.« Drugi sin je šel in to opravil. »No,« je rekel oče, »zdej jih bomo v hiši položili na mizo, vsako v svoj vogal, eno pa v sredo. Ti moraš z enim zadeti jajčka, tako da bodo zopet vsa skupaj.« Jajca so šla skupaj in se niso razbila, samo malo so počila. In že se oče obrne k tretjemu sinu: »Ti, ki se učil za krojača, jih moraš tako lepo zakrpati, da se ne bo videlo, da so bila kdaj počena.« »Dobro,« je rekel najmlajši, »se bom potrudil.« Ko je bilo tudi to opravljeno, je rekel oče: »Čez tri tedne se morajo izvaliti ptički. Če se bodo, ste se nekaj naučili, če ne, se niste nič.«

In res, čas je tekel, krojač je šival svoje obleke, zvezdoslovec je vedno opazoval jajčka, lovec je hodil na lov in tja in sem. No, zdej pride tisti dan, ko bi se morali izvaliti ptički, pravi oče najstarejšemu: »Zdaj si ti na vrsti, poglej, kaj je v gnezdu, ali je prazno, ali so se ščinkavčki izlegli ali so jajčka klopotci.« Zvezdoslovec hitro pogleda in pravi: »V gnezdu je pet lačnih kljunčkov in vsi zevajo, ta stara dva jim nosita jest.« Oče je sinove vesel pohvalil in rekel: »No, zdej pa res vidim, da ste se nekaj navadili. Prav lepo je. Zato bomo šli v mesto, saj mi je krojač zašil obleko in bomo praznovali.«

Ko pridejo v mesto, zagledajo, da visijo črne zastave. »Le zakaj,« se sprašujejo. Napotijo se v gostilno, kjer se ljudje čudijo, da ne vedo, kaj se dogaja. Oče pojasni, da so pač prišli s hribov in ne vedo, kaj se dogaja. Gostilničar pojasni, da vsako leto hoče imeti zmaj, ki živi visoko gori v votlini, žrtev. Letos si je izbral graščakovo hčer in jo ugrabil, in kot vedno, jo ima nekaj časa pri sebi, nato jo raztrga in poje.

Prišleki se čudijo, kaj ne bodo meščani nič ukrenili, da bi jo rešili. »O, težko,« pravi gostilničar, »saj so šli že vitezi z meči, a se ni nihče vrnil.« »Pa če bi šli mi trije in poskušali rešiti graščakovo hčer?« pravi najstarejši. »Ja, dobro bi bilo,« pravi gostilničar.

Sinovi so začeli prositi očeta, naj jim dovoli oditi, a jih je zavrnil: »Ma, bejžte, zakaj sem vas zredil, da zdaj hočete v zmajevo žrelo. In jaz sem garal v gozdu, da sem vas preživel in še kozica je pomagala, da ste to, kar ste.« Sinovi so ga še prepričevali: »Oče, mi smo trije, nas ne bo, saj imamo puško, nož, zvezdogled ima svoj aparat, jaz, krojač, pa sem spreten, da mu bom smuknil in mu bom utekel.«

Končno se je oče omehčal in rekel: »No, dobro, tu je zlatnik, vržem ga v zrak, če ga ti lovec prestreliš, boste šli, če ga pa ne, pa ne.« »Pimf,« se je zaslišalo in krogla je šla točno skozi zlatnik. Vzamejo to, kar imajo s sabo in gredo.

Hodijo, hodijo že ves dan. Proti večeru pravi eden: »Prav nič ne vemo, kje smo in kam gremo.« »O, bomo izvedeli, bomo. Samo zdaj je že noč, zato bomo šli pod skalo in prenočili.« Zjutraj, ko se zdani, zvezdoslovec prinese aparat in ugotovi: »Še bomo hodili, še poba, še kakšnih pet ali šest ur in prišli bomo. Vidim tam zmaja, njegov brlog. Graščakovo hčer tišči v krempljih. Joj, kako je lepa! Zmaj pa spi. Do brloga je golejčna, goličava, notri je rob, nato pa jama. Spodaj je jezero in ob njem velika hiša. Čez jezero bomo morali s čolnom.« Gredo. In ko pridejo do čolnarja, jih začuden sprašuje, kam gredo.

»Zmaja bi radi pokončali,« pravijo. »Škoda vas je,« pravi čolnar in jih ogleduje, »mladi in vsi močni ... poslušajte in ne hodite.« »Pa bomo šli, če smo se odločili,« so rekli. Pri čolnarju so prenočili in drugo jutro vprašali, koliko so dolžni. »Prav nič, če se boste vrnili, mi boste takrat plačali, če pa se ne boste, bom pa tudi te denarje ugrešil.«

Fantje gredo, pridejo že nekam blizu, kar zagledajo, kako lepa hči steguje ročice v prošnjo. Zvezdoslovec pravi: »Jaz ne grem naprej, ker bom ves čas gledal gor.« »Jaz tudi ne,« je rekel lovec, »saj moram ves čas meriti s puško, saj bom takoj, ko se bo zmaj premaknil, streljal.« »No, zdaj, kot vidim, sem jaz prva žrtev,« je rekel krojač, »da grem k zmaju v žrelo.« »Pa saj veš, da midva ne moreva,« sta se branila brata.

V jami pa, kot je deklica stegovala roke, tako se je zmaj premikal, a še naprej spal.

Krojaček je šel do nje, jo počasi vlekel iz zmajevih rok, tako da je zmajev objem narahlo popuščal, jo potegnil iz njegovih rok in zbežal z njo. Spodaj, pod jamo, je bilo trnje, da se je deklici njena lepa obleka vsa scefrala, pa se ni ozirala na to, saj je vedela, da gre za življenje. Ko pridejo do jezera, pa hitro vsi v čoln in preko jezera ...

Takrat se zbudi zmaj, pogleda, da deklice ni. »Lej doli na jezeru vidim čoln in bom šel in ga bom kot lupino potopil na dno jezera.« A lovec je dvignil puško, pomeril in ustrelil in zadel. »Kaj počneš?« sta rekla druga dva. »Jaz že vem, kaj delam,« je rekel lovec. Zmaj pa je že omahnil v jezero. Kri je vrela, čoln je metalo tja in sem. Ko jih je na drugem bregu zagledal čolnar, od veselja ni vedel, kaj bi. Hitro je poslal sla h graščaku s sporočilom, da je hči rešena.

Ko pridejo v grad, pravi graščak, da je treba obvestiti očeta, da ne bo v skrbeh. Sla sta se odpravila s kočijo, a ko je poti zmanjkalo, sta morala zajahati konje, a bila sta samo dva. Ko sta se konja bližala očetovi hiši, si je oče rekel: »No, zdaj mi gredo povedat, da je zmaj ugonobil sinove. O, ježeš, ježeš.« Sel ga komaj prepriča, da to ni res, da so sinovi rešili graščakovo hčer. »Oče, vi se morate lepo preobleči, ker gremo na grad, kjer vas čakajo.« »Ježeš,« je dejal oče, »kaj pa ta kozica, kaj naj ji dam jesti ...« »Bomo pa sosede prosili, da jo bodo nahranili.«

Sla zajahata, oče gre peš do kočije. Ko pridejo na grad, pa oče skoraj ne spozna sinov, saj so bili v izbranih oblačilih in v razkošnih sobanah. Ko so se že vsi lepo veselili, očeta zanima, kdo je lepo graščakovo hčer rešil.

»Jaz,« pravi najmlajši, »jaz sem jo potegnil iz zmajevih rok.« »Kaj?« pravi zvezdoslovec, »če mene ne bi bilo, vidva sploh ne bi vedela, kje je zmaj.« »Če mene ne bi bilo,« je rekel lovec, »bi vas zmaj potopil vse skupaj.« »A veste kaj,« je v besedovanje posegel graščak, »jaz imam tri gradove. Vsakemu dam grad in moja hči naj pri vsakem preživi toliko in toliko let. A ste zadovoljni?«

»Prav,« pravijo bratje in srečno so živeli do konca dni.

Pravljica o Lumpču

Živela sta dva brata in se poročila: eden je imel tri sinove, drugi pa nobenega. Ta je živel tri ure daleč od brata. Do njega je pot vodila skozi gozd. Drugi brat je prosil prvega, naj mu da enega sina, da ne bo sam, po smrti mu bo pa vse zapustil.

Oče pove bratovo željo sinovom in pravi, naj gre najstarejši, in videl bo, ali bo stricu všeč. Ko gresta s stricem skozi gozd, pravi najstarejši: »Lejte, stric, kakšne lepe grabljišče bi bile tu.« »Ja, seveda,« pravi stric, »seveda, bi bile, a midva jih ne rabiva.« Stric je kakšno reč rad žunknil, ukradel.

Po tem razgovoru je stric nečaka odpeljal k bratu: »Veš kaj, saj mu nimam kaj reči. Je dober, a ni zame.« »No,« je rekel oče, »naj gre srednji.«

Tudi s srednjim sinom gresta skozi gozd po isti poti. Srednji sin pravi: »Stric, stric, lejte, kakšna lepa ulaka bi bila za ulače (sani) za seno pripeljati.« »Ja, seveda bi bila, a midva je ne bova rabila.« Tudi tega sina stric odpelje nazaj k očetu: »A veš, brat, saj mu nimam

kaj reči, saj je fajn pob, a ni za mene.« »No, pa vzemi najmlajšega,« pravi brat, »samo ta je lump, tudi rad kaufne (ukrade) kakšno reč.«

Tudi z najmlajšim gresta po isti poti skozi gozd. »Stric,« pravi najmlajši, »poglejte, kakšna dobra kljuka bi bila, kaj ne bi bila dobra za kakšen šalam ven iz čemina potegniti.« »O, seveda bi bila,« pravi stric. »Bravo sinko, ti si za nas.«

Stric mu čez nekaj časa pravi: »A bi ti zmozel našemu močnemu in pametnemu graščaku ukrasti konja.« »No, počakajte stric, bom šel na ogled.« In se odpravi. Še prej si kupi cilinder, frak, lepo se počeeše. Nihče ga ni poznal, zato je bil na gradu lepi, postavni fant lepo sprejet in je na graščakovo povabilo, da naj še pride, privolil, da pride naslednji ali kateri drugi dan.

Stric mu pravi: »Če greš h graščaku, ne moreš iti prazen, lej, tu imaš ovčji meh z vinom, da se mu prikupiš.« Graščak je bil navdušen in ga je pohvalil: »Ti si pravi vasovalec, saj prineseš še pijačo s sabo.« Tam so pili in govorili, da so se ga napili, a tretji sin je le malo srknil, nato pa kupico skrivaj zilil pod mizo. Drugi so od vinjenosti zaspali, Lumpč pa si pravi: »Zdaj je ura, da opravi svoje.«

Graščak, ki je bil močan, se ga ni napil, ga je peljal v hlev, kjer mu je razkazoval konje. Bil je dobre volje, zajahal je svojega belca in rekel: »No, prijatelj, le popiva še eno kupico, še eno kupico ...,« dokler mu ni glava omagala in je zaspal. Prej je bil na konju, a ga je Lumpč dal na muša, osla. Ko se je graščak zbudil, ni mogel priti k sebi, kaj dela na oslu, njegovega lepega konja pa nikjer.

Graščak je bil jezen in se je odpravil k stricu v gozd, saj so mu že drugi prej povedali, da ima nečaka zmikavta. Tam ga vpraša: »Kje je tvoj nečak?« »V mesto je šel, prej pa je doli pri potoku čistil in umival nekega belega konja ...« »A si ga videl hudiča,« je sam pri sebi zamomljajal graščak, »mi ga je že kaufnil (ukradel).«

»A veš kaj,« pravi graščak stricu, »reci mu, da mora ukrasti rinko, prstan z ženine roke, ko bova spala. Drugače, mu povej, bo ob glavo.« »Ja, ja mu bom že povedal,« pravi stric, »kakor ste naročili.«

Že zvečer se je Lumpč odpravil pod grad in si ogledal, kje je grofova spalnica. Ker je bilo okno odprto, je smuknil pod posteljo in čakal. Ko sta prišla graščak in graščakinja spat, je graščak rekel ženi: »Ko te bom potresel, mi boš dala prstan, da ti ga kdo ne vzame.«

Potem, ko sta se pripravila na spanje in se umirila, je lumpč izpod postelje potresel graščakovo ženo za roko: »Žena, slišiš, žena, daj mi prstan, da ti ga ne bo Lumpč ukradel.« Žena je to storila, Lumpč pa skozi okno in domov.

Čez nekaj časa se graščak zbudi in pravi: »Žena, daj mi prstan.« »Ja, kolikokrat ti ga bom pa dala, saj sem ti ga že.« »Joj, a ne meni, spet me je ukanil!«

Naslednji dan se graščak spet odpravi k stricu. »A veste, kaj morate povedati svojemu nečaku, da mora ukrasti rjuhe, na katerih leživa z ženo.« »Bom,« je rekel stric. Ko se je Lumpč vrnil, mu je stric povedal, kaj je naročil grof in rekel, da bo to težko storiti. »Ne, ne bo težko, stric.« Malo pomisli in reče: »Stric, imate vi kakšno ‚pačjepno‘, slabo vino, kakšno godljo in mi ga nalijte v steklenico za dva litra. Nič drugega ne potrebujem.«

Lumpč se je spet skrila pod posteljo. »Nocoj, če bo prišel, se bomo pa drugače pogovarjali,« pravi graščak ženi, ko sta se odpravljala spat. Ko sta zaspala, je Lumpč steklenico odmašil in jo prekucnil. »Pk, pk ...« je delala godlja in jima tekla pod rit. »Joj, ves moker sem, le kako se je to zgodilo!« »No, nič se ne ženi, sem daj rjuhe.« Žena jih pobere in jih vrže pod posteljo. Lumpč jih pobere in odide.

Tedaj se graščak ove in začne ženo spraševati, kje so rjuhe. »Ja, saj so pod posteljo.« »Jih je že odnesel, ta glavar, ga bom že dobil.«

Naslednji dan graščak zopet odide k stricu. »Kje je vaš nečak?« »Ma, ene rjuhe je sušil pri potoku. Zdaj pa je najbrž šel v mesto.« »Recite mu, da mora pokrasti vse žito, ki ga imam.«

Stric grofovo naročilo pove nečaku, ki malo pomisli in pravi: »Stric, nocoj pa boste morali tudi vi v akcijo. Vi boste za gradom počakali z voli, ko vas bom potreboval, boste pa kar vozili žito.«

Lumpč je naredil možica iz slame in ga nataknil na raklo. Graščak pa je svoje vojake in hlapce razporedil pri oknih in rekel: »Merite in ustrelite ga!« Ko je Lumpč dvignil slamnatega možica, so začeli vsi streljati, da je možic omahnil.

»No, zdaj smo pa ga, saj smo ga vsaj dvajsetkrat zadeli. Ali ste slišali, kako je zajamral, ko je izdihnil.« Vsi veseli so praznovali, pili, jedli in nato pospali. Tedaj je Lumpč poklical strica: »Le pridite, zdaj bova nosila.«

Graščak je šele drugo jutro ugotovil, da je bil zopet ukanjen. Ni več šel k stricu, pač pa v farovž k župniku in se mu potožil, kaj se mu dogaja. Župnik pa: »Saj ste ga sami vabili, gospod graščak. Saj najbrž ni imel tako slabega namena, a vi ste ga nekako prisilili v krajo.« »No, ja,« je bil žalosten graščak in se odpravil v gozd k stricu, kjer je bil Lumpč.

»A veš, kaj vse si mi pokradel, konja, prstan, rjuhe, pšenico. Naj bo vse skupaj, kakor more, zagodi jo temu farju eno, da se ne bo tako norčeval iz mene. Če ti uspe, ti vse odpustim.«

Lumpč gre k potoku in nalovi polno košaro rakov in gre v spovednico in se skrije. Ko mežnar zaklene cerkev, naveže rake na sveče, ki jih je prižgal. Raki so zaradi toplote in svetlobe kar migali. Lumpč začne zvoniti in obleče mašni plašč in kleči pred oltarjem.

Mežnar se prestraši, kaj se v cerkvi dogaja in ko vstopi, vidi luči in nekaj čudnega trepetati okoli sveč. Teče v farovž in kliče gospoda: »Gospod, gospod, pridite v cerkev, sam Bog je pred oltarjem in na svečah so angelčki, ki mahajo s krili.« Župnik hiti v cerkev in pravi: »O, vsemogočni, prišel sem jaz, grešnik.« »Ja, velik grešnik si,« pravi Lumpč.

»O, Gospod, kako naj se oddolžim za svoje grehe?«

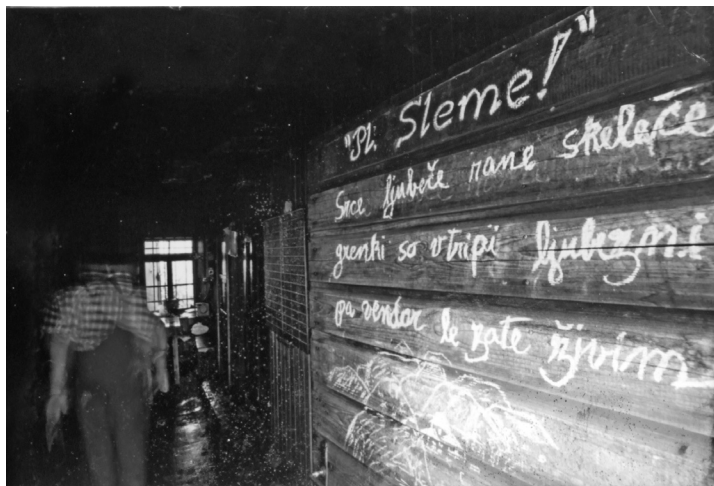
»Tu je žakelj, zlezi vanj in bova šla počasi v nebesa.« To župnik stori in ko Lumpč začne vleči vrečo po stopnicah, župnikova glava udarja po njih.

»O, grenka so nebesa,« pravi župnik. »O ja, o ja, moj zemljan, grenka, grenka.« In ga je izpustil.

Ko se je župnik skobacal iz vreče, je bil ves plav po obrazu.

Graščak je bil zadovoljen, šel k stricu in se Lumpču zahvalil.

PESMI O NARAVI

Pesem ljudskega pesnika Mirka Benedejčiča, napisana na vratih Planine Sleme, poleti 1998 [foto v lasti A. Benedejčič].

Planinca

*Prelepa si ti planinca,
lepša si kot dolinca.*

*Ko posijejo sončni žarki,
lepša si kot mestni parki.*

Zapojte rogovi

*Zapojte rogovi nam pesem,
privabite črede iz nizkih dolin.*

*Ker sonce tu sije, zlati nam vrhe,
ko skale oblije, zavriska srce.*

Med tednom¹

*Med tednom ob večerih s planine gledam dol
in vriskam, da razlega se daleč naokol.*

*Tam daleč kraj potoka mi hišica stoji,
dekle na vrtu poje in rožicam škropi.*

O, Sleme

*O, Sleme, zdaj si spet osamljeno,
deklica ti si že pozabljena.
Gor na Sleme zdaj zabajam sam,
a drugo deklico rad imam.*

*Rožice so glavice nagnile,
ptice v gozdu so utihmile.
Zemljo je zagrnil mrak,
pastir pa gre na štaló spat.*

Zdaj slovo ...²

*Zdaj slovo bo treba vzeti
od prebujnih teh planin
in spomine vse zajeti,
jih zapreti v srce.*

¹ Pesem je bila napisana na vratih stanu na Planini Sleme poleti 1999.

² Pesem je bila napisana na vratih Planine Sleme poleti 1997.

Pesem o Soči*I*

*Soča, se še name spomniš,
ko sem v senci temnih smrek
pel ti svoje mlade pesmi,
ti si nesla jih čez jez.*

II

*Če se spomniš, ne pozabi,
ko objamaš tolminski Log,
mehko božati stopinje
mojih bosih nog.*

III

*Stari dremljejo gradovi,
pozabljeni so tisočkrat.
Ti šepečeš jim spomine,
pesmi tvojih uspavank.*

IV

*Iz hribov bežiš v ravnine,
ljubljeni sta ti polje in gozd,
zrcališ gorice sončne,
kjer se trta muči v grozd.*

PESMI O LJUBEZNI**Srce ljubeče³**

*Srce ljubeče,
rane skeleče,
grenki so utripi ljubezni,
pa vendar le zate živim.*

Hišica tu sredi gozda

*Hišica tu sredi gozda,
sonce streho ji zlati,
jaz pa daleč tja za cvetjem,
k lepi hiš hitim.*

*Okence se zdaj odpre,
lep obraz se zasveti.
O, prešmentana ljubezen,
kak daleč si me pripeljala ti.*

Oj, rožica, preljubljena

*Oj, rožica preljubljena,
prirasla si mi do srca.*

*V okolici mi vas stoji,
kjer cvete zala rožica.
Ni lepše, zaljše, je še ni,
kot biser ta prekrasna si.*

*Oj, rožica, preljubljena,
prirasla si mi do srca.*

*Ta biser tudi jaz poznam,
poznam premilo rožico,
po njej jaz tožim, če sem sam,
po njej srce mi je težko.*

*Oj, rožica, preljubljena,
prirasla si mi do srca.*

Ne jokaj se, dekle

*Ne jokaj se, dekle ob slovesu
in ne toči mi grenkih solza,
saj vrnem se dol iz planine,
vasoval bom pri tebi doma.*

³ Pesem napisana na vratih Planine Sleme poleti 1998.

*Če pa jaz se ne vrnem, vrnem s planine,
pozabi na grob moj v gorah,
saj me nisi nikoli ljubila,
saj za me ti ni bilo dosti mar.*

*Zlagana bila je ljubezen
in zlagane so tvoje solze.*

Vriski pastirja in solze dekleta

*Vriski pastirja in solze dekleta
je pesem izpeta iz srca dekleta.*

*Ko sonce se niža in noč se bliža,
ko noč v mrak se zavije,
pastir pa z dekletom v kočo zaide.*

*In jutranja rosa planino oblije,
dekliču pa ranjeno srce umije.*

Temna noč ... ⁴

*Temna noč je razgrnila
pajčolan svoj na zemljo,
tisoč zvezdic je nasula na nebo.*

*Vsak večer, ko vse že spi,
zdaj počiva in sanja.
Samo ona še bedi.*

*Spati ne more brhki deklič,
krancelček odnesel
ji je mladi fantič.*

Ko bo lunca z neba zasijala

*Ko bo lunca z neba zasijala,
skupaj bova šla draga nocjo.
Brez besed mi boš roko podala,
sreča prišla bo nama naprot.*

*In objel te bom, ljubica, vroče,
ti pa dala mi boš poljub sladak.
Kar bilo je nekoč nemogoče,
use izpolnil večerni bo mrak.*

*Vso dolgo noč meni pa srček nagaja
in preko poljan na stezico zahaja,
morda takrat se bo najina želja spolnila,
ko prek poljan šla bova sreče iskat.*

Zveste ljubezni željno srce

*Zveste ljubezni željno srce
žene dekliča v tihe gore.*

*Gori jo sreča stari gozdar,
ki je doživel mnogo prevar.*

*„Kaj pa tu iščeš, zali deklič?“
„Zveste ljubezni,“ žari gradič.*

*K materi pojdi, ki v grobu že spi,
pota ljubezni zate več ni.*

Ti, Sleme ...

*Ti Sleme, jasen biser naših gor,
pokriva te preproga belih rož.
Zaradi tebe, dekle, ljubim gorski svet,
kjer ti si dala mi bel planinski cvet.*

*Planinski cvet me zvabil je v gore,
ker zaželelo si ga je dekle,
napotil sem se v osrčje planin,
zaradi nje se nisem bal strmin.*

*Planinski cvet sem ji pripel v lase,
bil cvet je, ki so ga dale mi skale.
Čez nekaj dni pa je dekle
zavrglo cvet in zapustilo me.*

⁴ Pesem je bila napisana na vratih na Planini Sleme poleti 2000.

Nič več, dekle

Nič več ti dekle ne morem dati,
vse si mi vzela, ko si odšla.
Kakor odmevi so mi spomini,
ko srečna sva bila.

Pesmico tole zdaj ti poklanjam,
morda se spomniš kdaj še na me,
v tihih večerih, morda samotnih,
spomin morda ti ogreje srce.

PESMI V SLOVO OB SMRTI

Jerici v slovo

*Zamajala so se mogočna skalovja
in zajokala je planina
in v krošnji stoletne bukve
je zašumelo kot silni vihar.
Tokrat je vzela slovo
nevesta planin.*

*Podoba živa naše dobe si ti,
o, jasni zimski dan,
poln kot ona si svetlobe,
kot ona mrtev in hladan.*

(Tvoj ljubeči tata)

V slovo stricu Tonu

*Planina toži,
polje joka ...
prijatelj, zakaj si nas zapustil!*

*Le Soča, zvesta ti nevesta
potrkala na grob bo tvoj.*

*Prinesla bo pozdrav s planine
in spomine tvojih mladih dni.*

(napisano 1989)

V bol in tolažbo tebi, Pepca

*Jesen je kriva, da zdaj si sama.
Prišla bo zima, za njo pomlad.
Pomlad prispela ti bo razodela,
da počasi rane ti celila bo.*

*Planina toži in polje joka,
zakaj, prijatelj, zapustil si nas.
Zdaj le Soča zvesta ti bo nevesta.*

*Potrkala na grob bo tvoj,
prinesla ti pozdrav s planin,
ki ti si ljubil jih srčno.*

(Ob svakovi smrti 1995)

VIRI

Čujec Stres, Helena: Zapis na avdio kaseti (september 2000).

Rokopisi pesmi, last Albine Benedejčič.

Informatorji:

Albina Benedejčič (r. 1933), Zatoľmin

Andrej Kavčič (r. 1929), Zatoľmin

Anica Klinkon (r. 1940), Zatoľmin

Minka Kurinčič (r. 1965), Zatoľmin.

Helena Ana Čujec Stres, Zatoľmin 43a, 5220 Tolmin
Dr. Špela Stres, Inštitut »Jožef Stefan«, Jamova 39, 1000 Ljubljana
spela.stres@ijs.si